

Gandhi

A MARCH TO THE SEA

लेखक: अलैस बी
मॅकिगंटी
चित्र: थॉमस गोंझालेझ

महात्मा गांधीजी

दांडीयात्रेचा मिठाचा सत्याग्रह

लेखक: अलैस बी मॅकिंगंटी चित्र: थॉमस गोंझालेझ

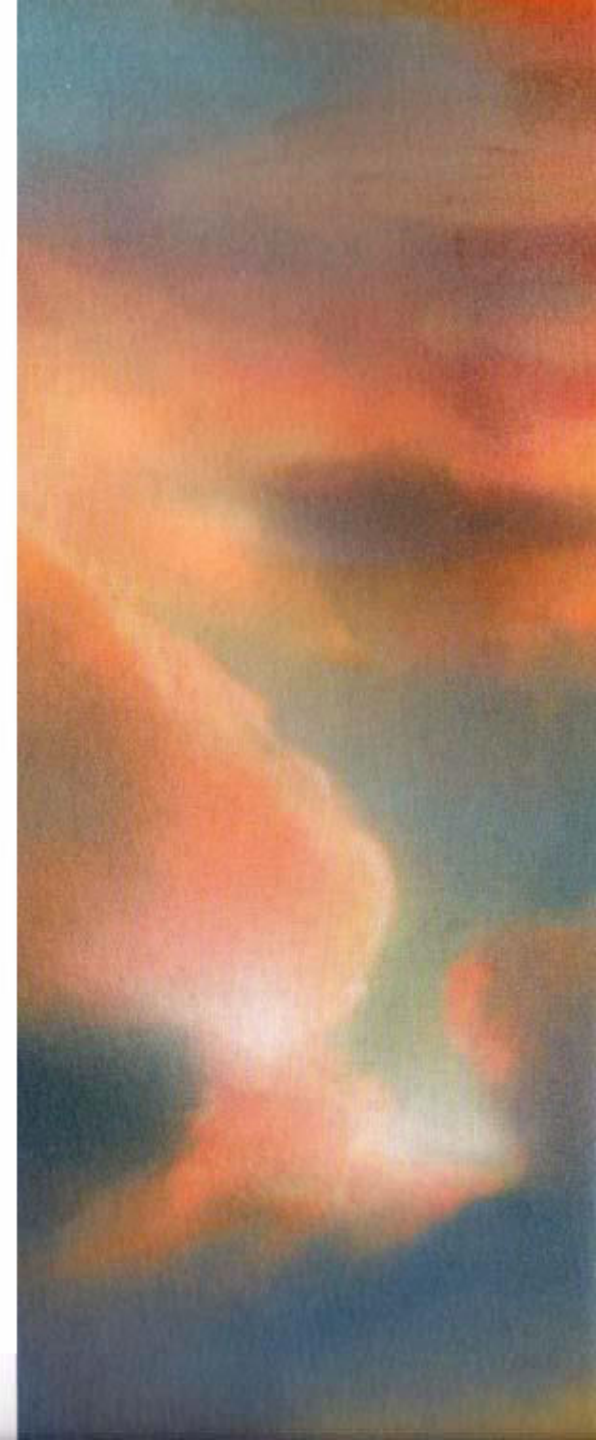
मराठीत: प्रभाकर नानावटी

“आपण फक्त चांगले असणे हे जास्त उपयोगाचे नसून धैर्य व शहाणपणसुद्धा आपल्यात हवेत.” असे गांधीजी एकदा म्हणाले होते.

गांधीजी लहानपणी फार भित्र्या स्वभावाचे होते. रात्रीच्या अंधारात झोपायला ते तयार नसत. त्यांना झोपेच्या ठिकाणी जळता दिवा लागत होता. परंतु ते कणखर मनोवृत्तीचे होते. चांगले काय अन् वाईट काय याची त्यांना चांगली जाण होती.

गांधीजींना समस्येचे उत्तर हिंसेतून मिळू शकते यावर विश्वास नव्हता. ब्रिटीशांची राजवट असलेल्या या देशालासुद्धा ते हितकारक नाही असे त्यांना वाटत होते. ब्रिटीशानी अन्यायकारक कायदे पास करण्याचा सपाटा लावला होता. एका कायद्याप्रमाणे समुद्रातून मीठ काढण्यास बंदी घालण्यात आली. ब्रिटिशांकडून मीठ विकत घ्यावे व त्यासाठी कर भरावा अशी तरतूद कायद्यात होती. त्यामुळे भारतीयांना मिठाशिवाय अळणी जेवण जेवावे लागत असे. मीठ, कापड व जमीन इत्यादीवरील करामुळे ब्रिटिश श्रीमंत होत गेले व भारतीय गरीब झाले.

गांधीजींना ब्रिटिशांच्या तावडीतून देशाची सुटका हवी होती. मोठेपणी त्यांनी ब्रिटीशांच्या कायद्याच्या विरोधात अहिंसक चळवळ उभी केली. या चळवळीला त्यांनी ‘सत्याग्रह’ हे नाव दिले. या प्रकारच्या शांततापूर्ण विरोधात दांडीयात्रा ही प्रमुख चळवळ होती.

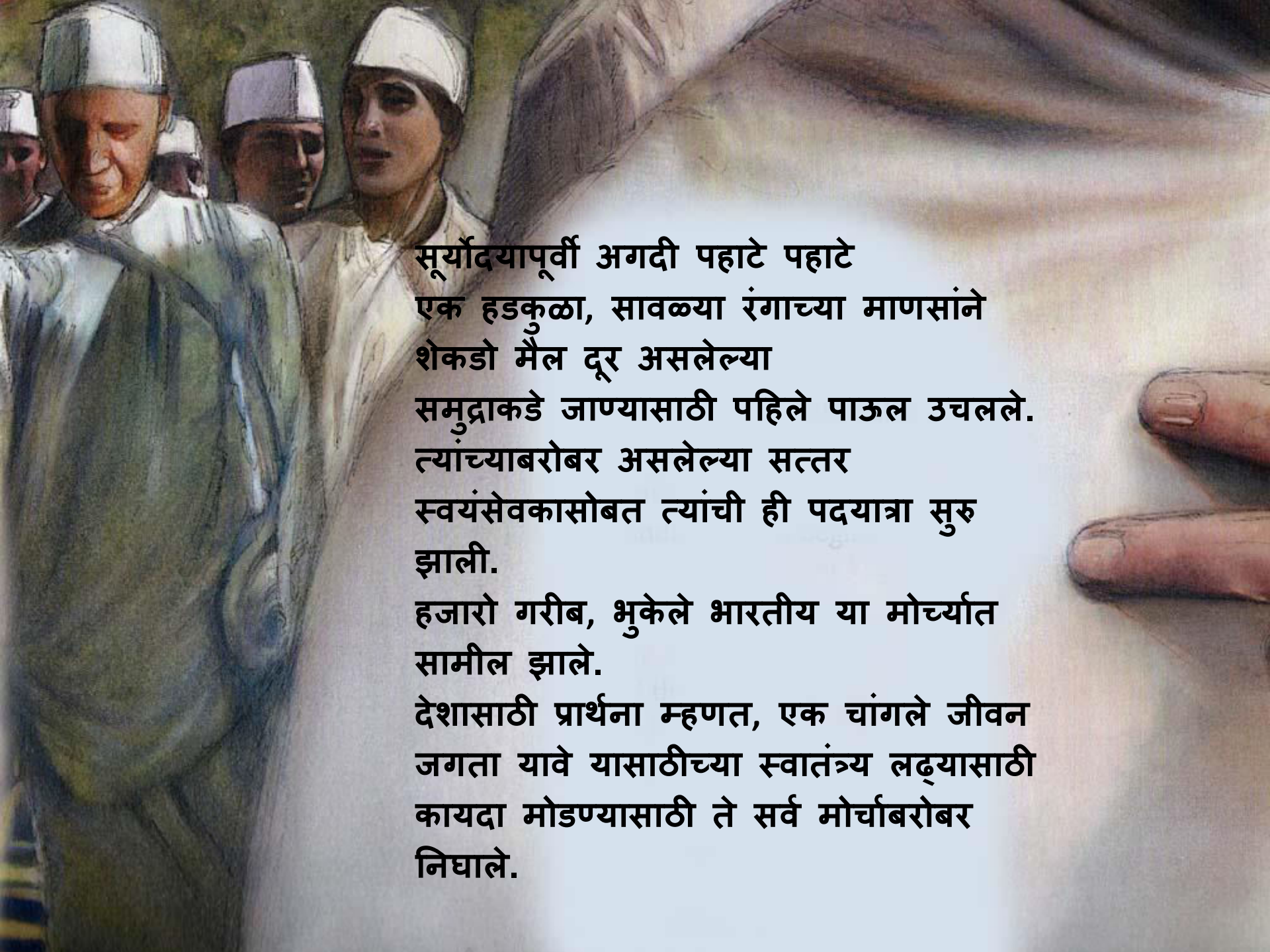

हवा आणि पाणी यानंतर कदाचित
मीठच अत्यंत जीवनावश्यक वस्तू
असेल.

महात्मा गांधीजी,

1930

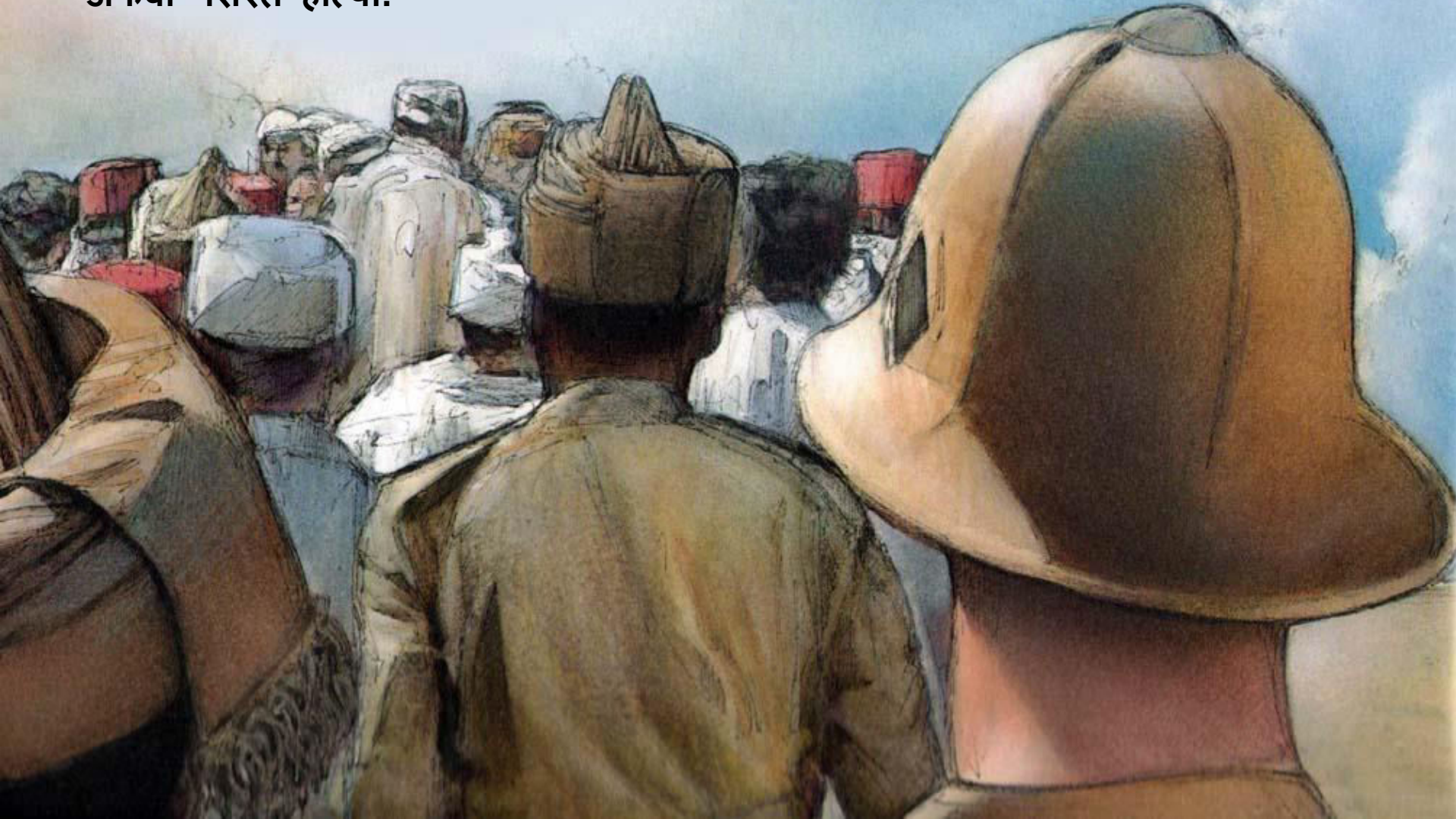

सूर्योदयापूर्वी अगदी पहाटे पहाटे
एक हडकुळा, सावळ्या रंगाच्या माणसांने
शेकडो मैल दूर असलेल्या
समुद्राकडे जाण्यासाठी पहिले पाऊल उचलले.
त्यांच्याबरोबर असलेल्या सत्तर
स्वयंसेवकासोबत त्यांची ही पदयात्रा सुरु
झाली.

हजारो गरीब, भुकेले भारतीय या मोर्च्यात
सामील झाले.

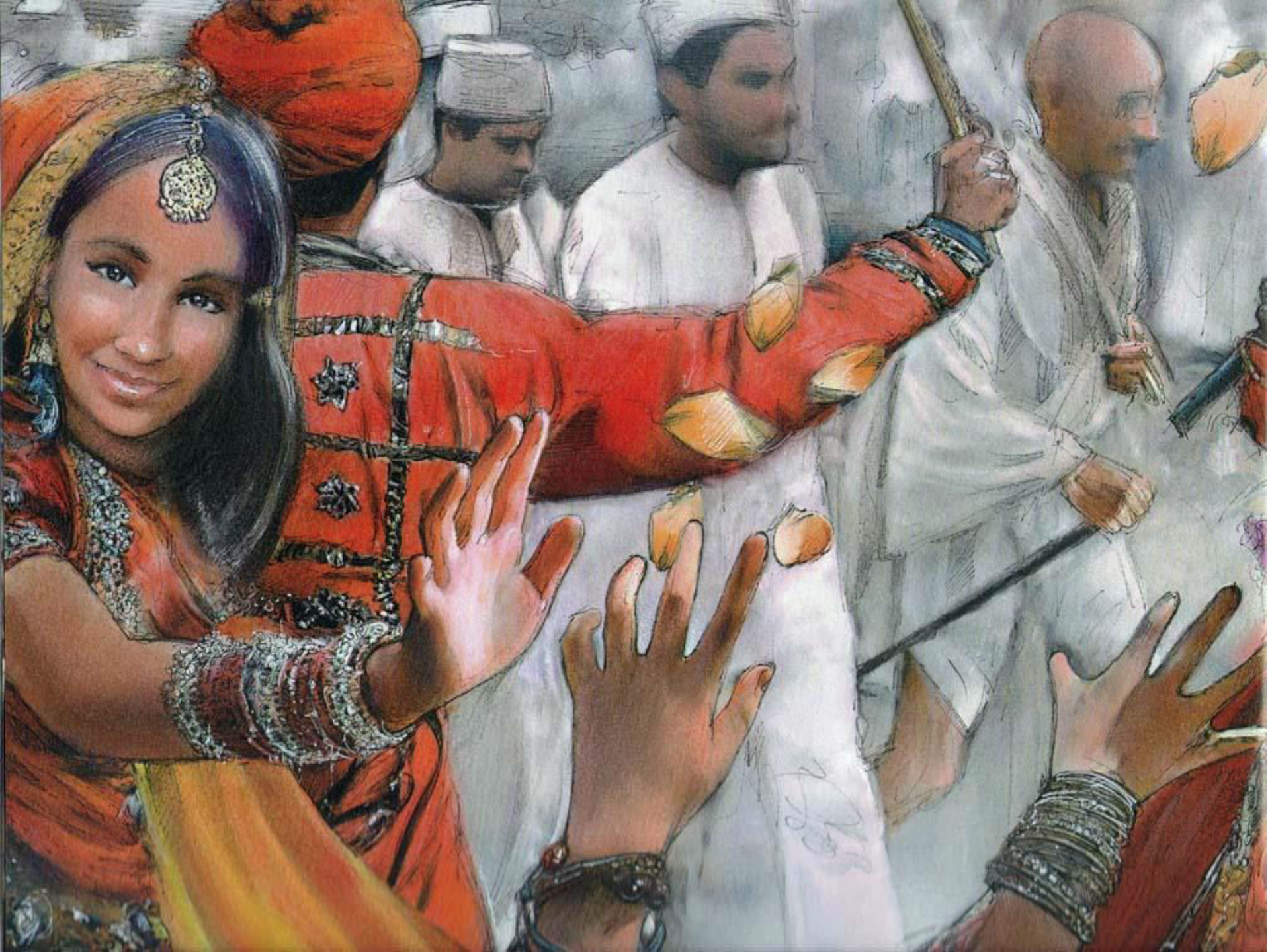
देशासाठी प्रार्थना म्हणत, एक चांगले जीवन
जगता यावे यासाठीच्या स्वातंत्र्य लढ्यासाठी
कायदा मोडण्यासाठी ते सर्व मोर्चाबरोबर
निघाले.

गर्दीत सामील झालेले
ब्रिटिश अधिकारी
हे सर्व बघत होते.
त्यांना काळजी वाटत होती.
अफवा पसरत होत्या.

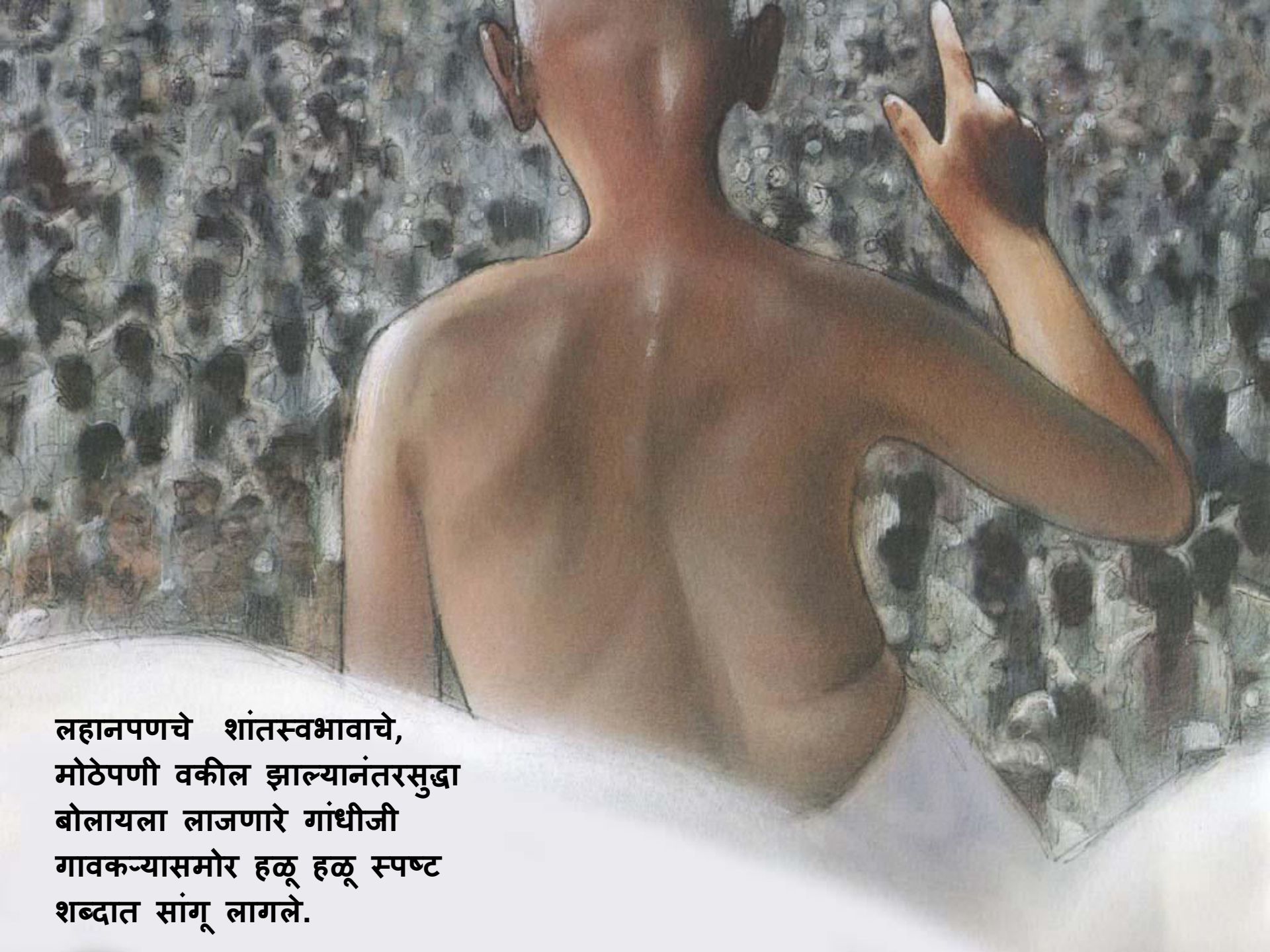
गांधीजीना अटक केली जाईल का?
मोर्चेकऱ्यांना तुरुंगात पाठविले जाईल का?
मोर्चेच्या वाटेवर बंदूकधारी फौज असेल का?

हातातील काठी टेकवत
निर्धाराने पावलं ठेवत गांधीजी
मोर्च्याचे नेतृत्व करत होते.
मोर्चेकरी त्यांच्याबरोबर चालण्यासाठी
प्रयत्न करत होते.
रघुपती राजाराम हे भजन गात होते.
प्रत्येक जण या धोक्याच्या
रस्त्यावरून जात होता.
प्रत्येक पाऊल अडचणीचे ठरणार होते.
कायदा मोडणारा होता.
मात्र स्वातंत्र्यासाठीचे
हे शांततेचे पाऊल होते.
कडक उन्हामुळे सगळे
घामाने चिंब भिजलेले होते.
मोर्च्याच्या समोरील मुंडासे बांधलेले
वाद्य पथक या मोर्च्याला
विसाव्यासाठी घेऊन जात होते.

लहानपणचे शांतस्वभावाचे,
मोठेपणी वकील झाल्यानंतरसुद्धा
बोलायला लाजणारे गांधीजी
गावकऱ्यासमोर हळू हळू स्पष्ट
शब्दात सांगू लागले.

भारतीयांना समुद्रातून
मीठ काढून घेण्यास बंदी घालणे
चुकीचे आहे. त्याचप्रमाणे मिठावर
व
कपड्यावर कर लादणेसुद्धा!”

गांधीजीने ग्रामस्थांना चरख्यावर
सूत काढण्याचे शिक्षण दिले.
त्यातूनच स्वतःचे कपडे विणता
येते.

“आपणच आता
मीठ तयार करू या. व विकू या”
असे केल्यास ते तुरंगात जाणार
हे मात्र नक्की.

अन्यायकारक कर देणार नाही.
व भसने कायदे पाळणार नाही

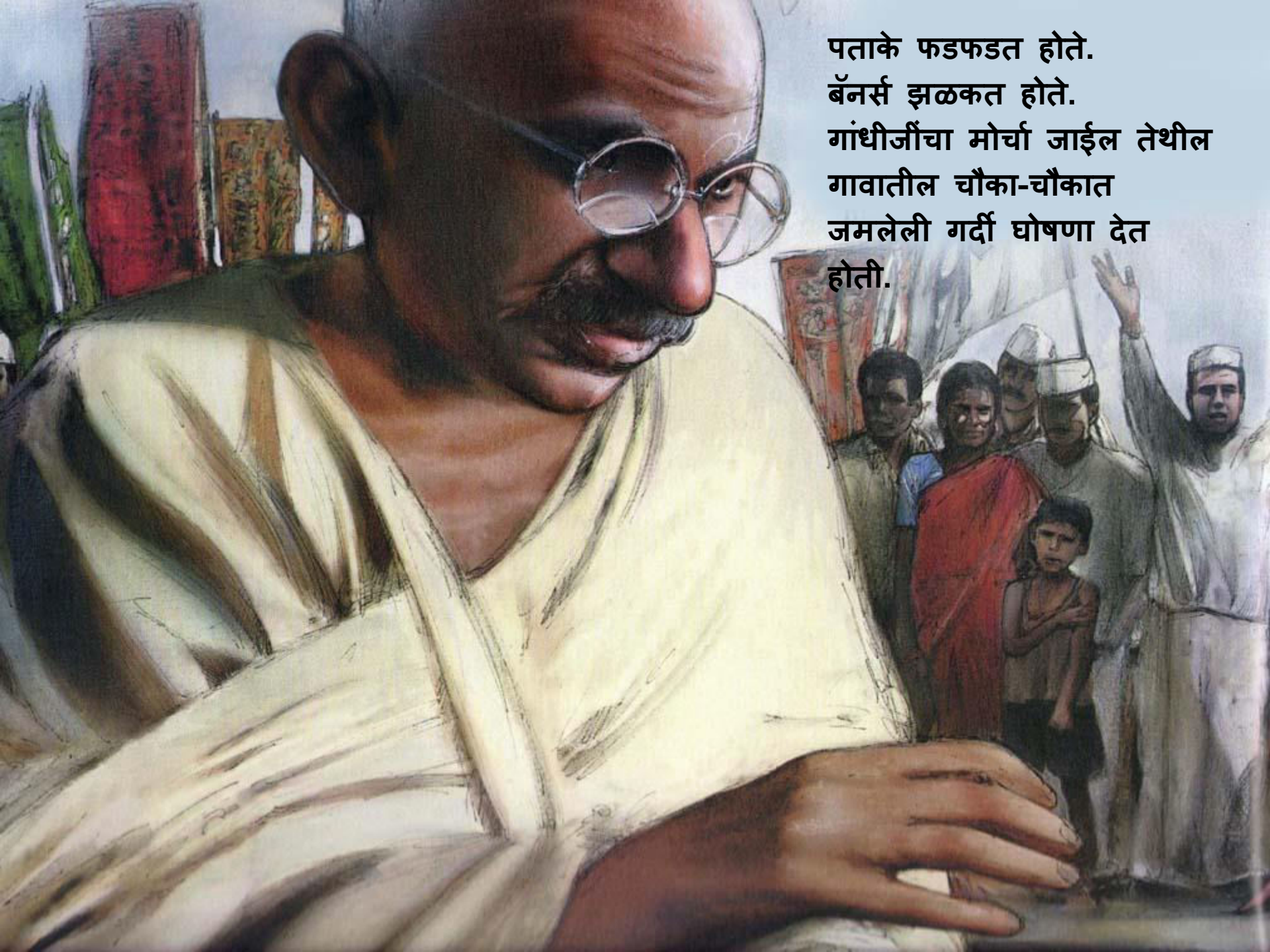

कुठलेही कायदे पाळले जात
नव्हते.

धागे विणले जात होते.
लढ्यात सामील झालेला
प्रत्येक भारतीय स्वातंत्र्यासाठी
एकेक पाऊल पुढे टाकत होता.

धुळीने भरलेल्या रस्त्यावर
लक्षावधी पावलं सकाळ ते
संध्याकाळ
शेता-शेतातून, गावा-गावातून,
शहरा-शहरातून पडत होत्या.

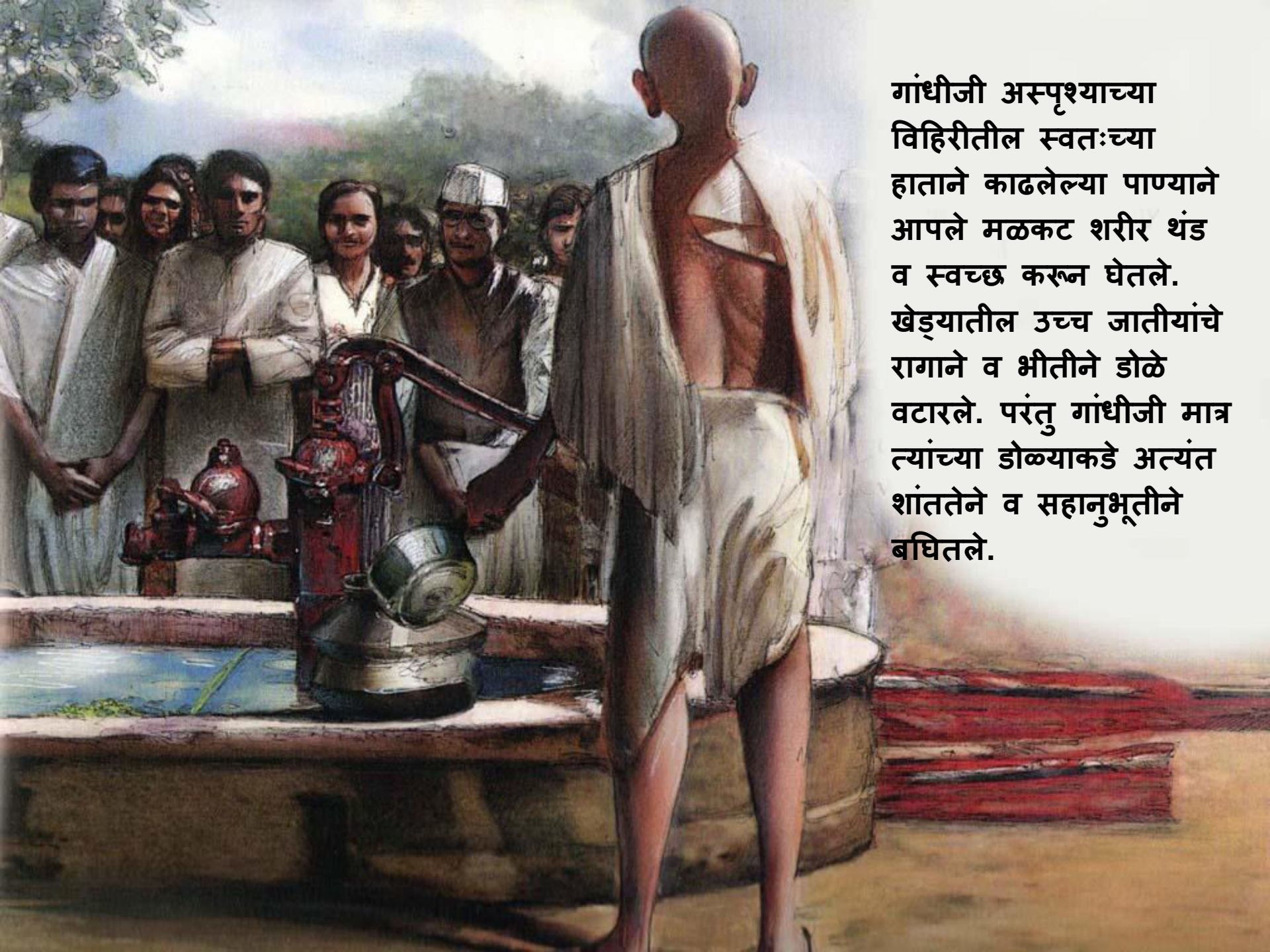

पताके फडफडत होते.
बॅनर्स झळकत होते.
गांधीजींचा मोर्चा जाईल तेथील
गावातील चौका-चौकात
जमलेली गर्दी घोषणा देत
होती.

मग गांधीजी गावकुसाबाहेर
असलेल्या वस्तीपाशी येऊन तेथे
मुक्काम करतात.
त्या वस्तीत हिंदूंच्या मते
अस्पृश्य, घाणेरडे, गरीब,
राहतात.
फक्त गांधीजी त्याला अपवाद
ठरतात.

गांधीजी अस्पृश्याच्या
विहिरीतील स्वतःच्या
हाताने काढलेल्या पाण्याने
आपले मळकट शरीर थंड
व स्वच्छ करून घेतले.
खेड्यातील उच्च जातीयांचे
रागाने व भीतीने डोळे
वटारले. परंतु गांधीजी मात्र
त्यांच्या डोळ्याकडे अत्यंत
शांततेने व सहानुभूतीने
बघितले.

ब्रिटिशानी वागविल्याप्रमाणे इतरांना आपल्यापेक्षा कमी का समजता?

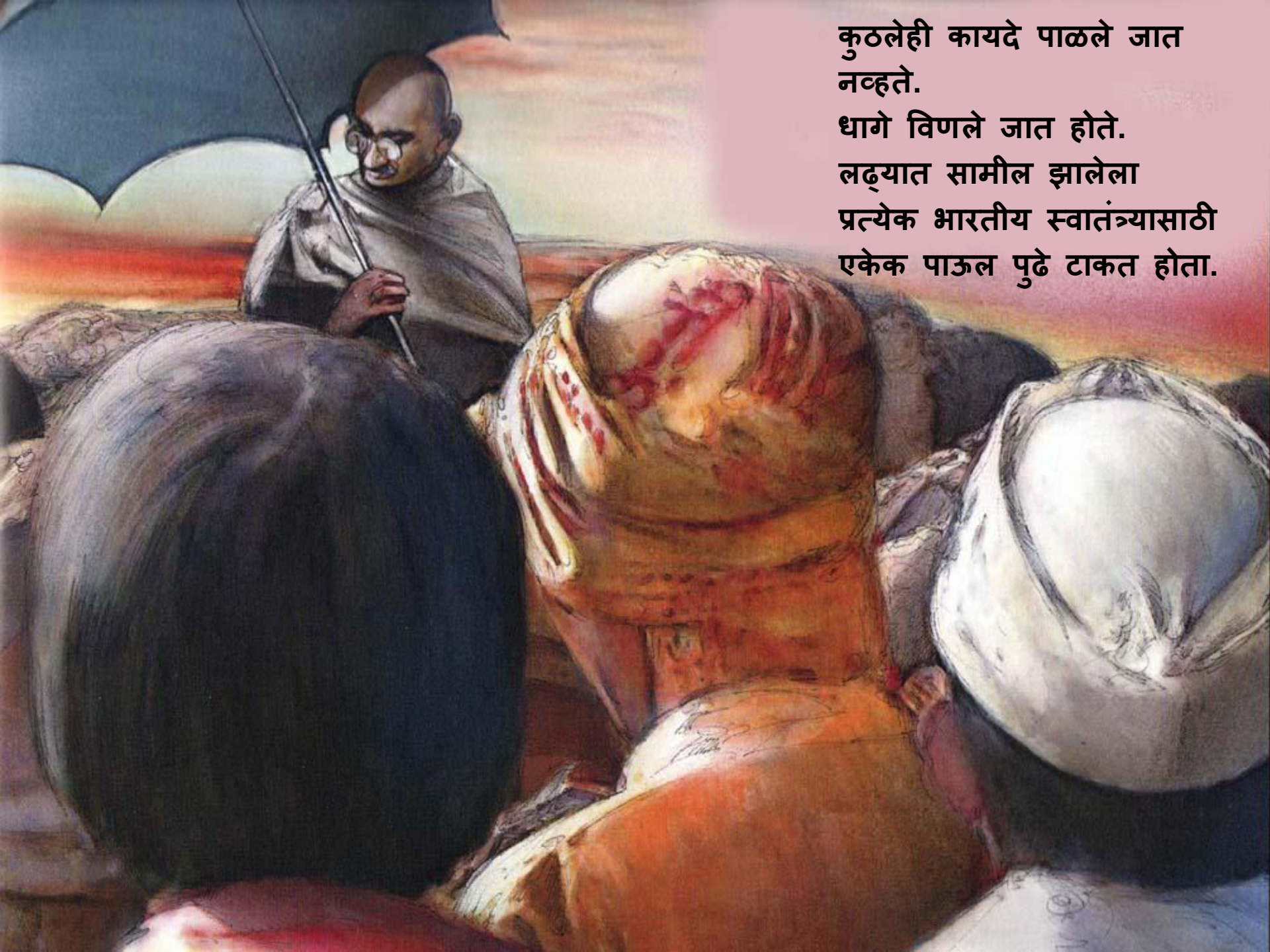
मुस्लिम, हिंदू व अस्पृश्य वरवरून वेगळे वाटत असले तरी ते एकच आहेत.
भारताला स्वातंत्र्य मिळण्यासाठी मिळून लढण्यासाठी या सर्वांची गरज आहे.

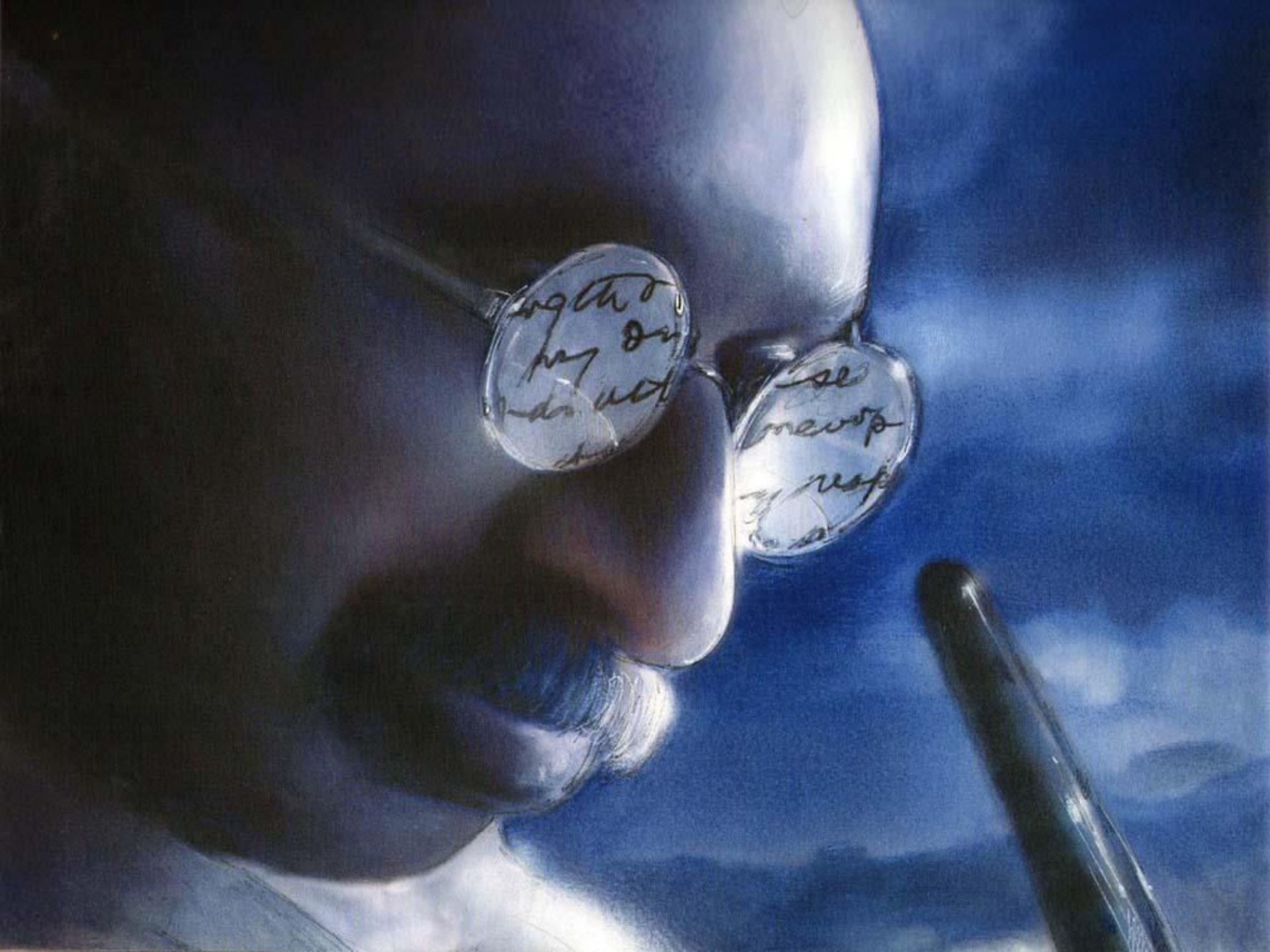

कुठलेही कायदे पाळले जात
नव्हते.

धागे विणले जात होते.

लढ्यात सामील झालेला
प्रत्येक भारतीय स्वातंत्र्यासाठी
एकेक पाऊल पुढे टाकत होता.

length of
my day
dis. act

se
me up
up

एक झोप काढल्यानंतर गांधीजी
चांदण्या रात्री पत्रं लिहित बसतात.
मोर्चेकऱ्यांना जागे करून
मुस्लिम, हिंदू, ख्रिश्चियन व
अस्पृश्यासकट सर्वांना
प्रार्थना करण्यासाठी उठवतात.

हे एक मोठे कुटुंब असून
मिळून प्रार्थना करतात.
सूतकताई करतात.
व चांगल्या जीवनासाठी
व सत्यासाठी लढतात.

चालून चालून मोर्चेकरी कंटाळतात.
चिंतित होतात व
काही जण आजारी पडतात.

खेड्यातील गर्दी कमी कमी होऊ
लागते.

देशाला स्वातंत्र्य मिळवण्यासाठी
देशवासी येतील की नाही,
सहभागी होतील की नाही?

खाडीवरील लाकडी पुलावरून
मोर्चा संधपणे जात होता.
समुद्राच्या काठी पोचत होता.

अरबी समुद्रातील वाळूतील
पांढऱ्या मिठाच्या शोधात
मोर्चा जात होता.

दुसऱ्या दिवशी गांधीजी
समुद्राच्या गरम लाटेत
आंधोळ करतात.
आणि पोकळ असलेल्या
समुद्रा काठच्या
जमिनीवरून
चालू लागतात.

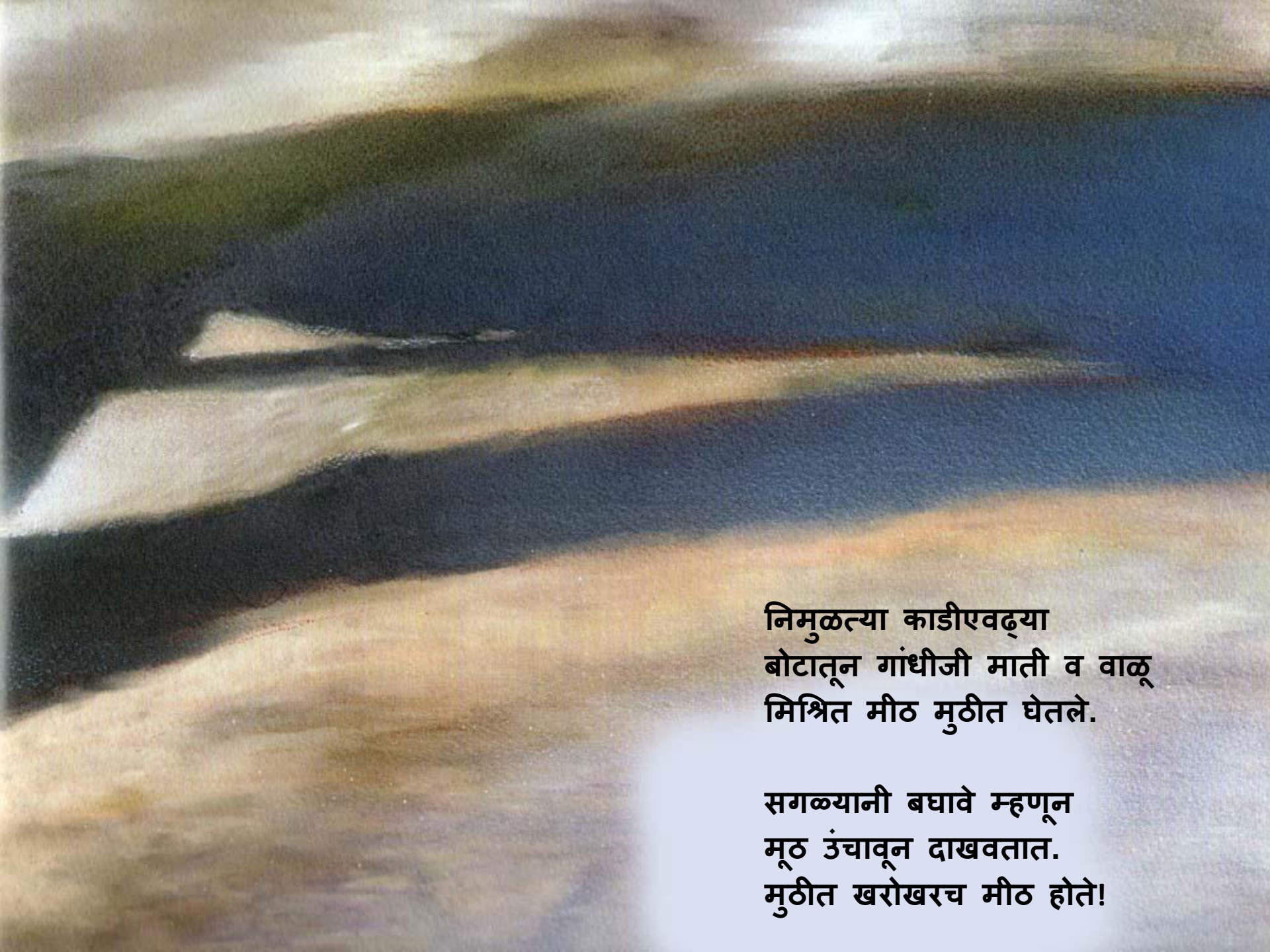
मोर्चेकरी व गांधीजी
समुद्राकडे पाहतात. हजारोंची गर्दी
तेथे जमलेली होती.

सर्व भारतीय उत्साही मनाने
सहभागी झाले होते.
जगभर बातमी पाठवण्यासाठी
पत्रकार सज्ज झाले होते.

हा एक इवलासा माणूस एवढ्या मोठ्या
लढ्याचे नेतृत्व करू शकेल का?
अन्यायावर मात करू शकेल का?

निमुळत्या काडीएवढ्या
बोटातून गांधीजी माती व वाळू
मिश्रित मीठ मुठीत घेतले.

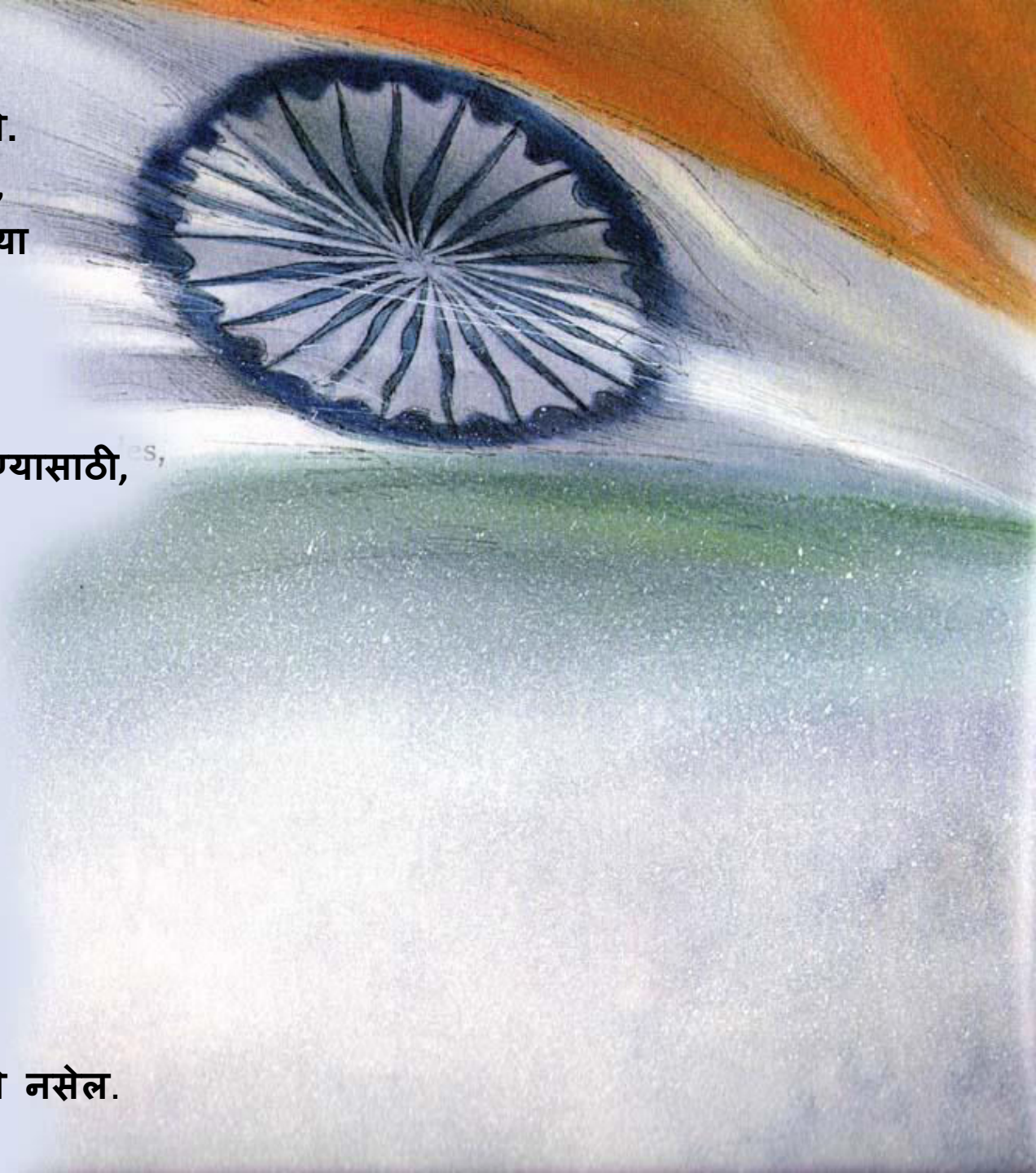
सगळ्यानी बघावे म्हणून
मूठ उंचावून दाखवतात.
मुठीत खरोखरच मीठ होते!

भारतभर दरवाजे सताड उघडले.
हजारो हिंदू, मुस्लिम, अस्पृश्य,
खेड्या-पाड्यातले, छोट्या मोठ्या
शहरातले

समुद्रातून मीठ काढण्यासाठी,
मिठाचे पाणी उकळण्यासाठी,
पाणी गाळून मीठ वेगळे करण्यासाठी,
मीठ विकण्यासाठी,
मीठ विकत घेण्यासाठी,
चारीकडे शिंपडण्यासाठी
सर्व जण सरसावले.

त्या सर्वांना पकडले.
तुरुंगात रवाना केले.
तुरुंग तुडुंब भरले.
ब्रिटिशांनी सर्वांना सोडून दिले.

मीठ इतके 'गोड' कधीच वाटले नसेल.

प्रत्येक कायदा मोडला गेला. सर्व नियम
तुडवले गेले. सगळे कपडे घरोघरी
विणले गेले.

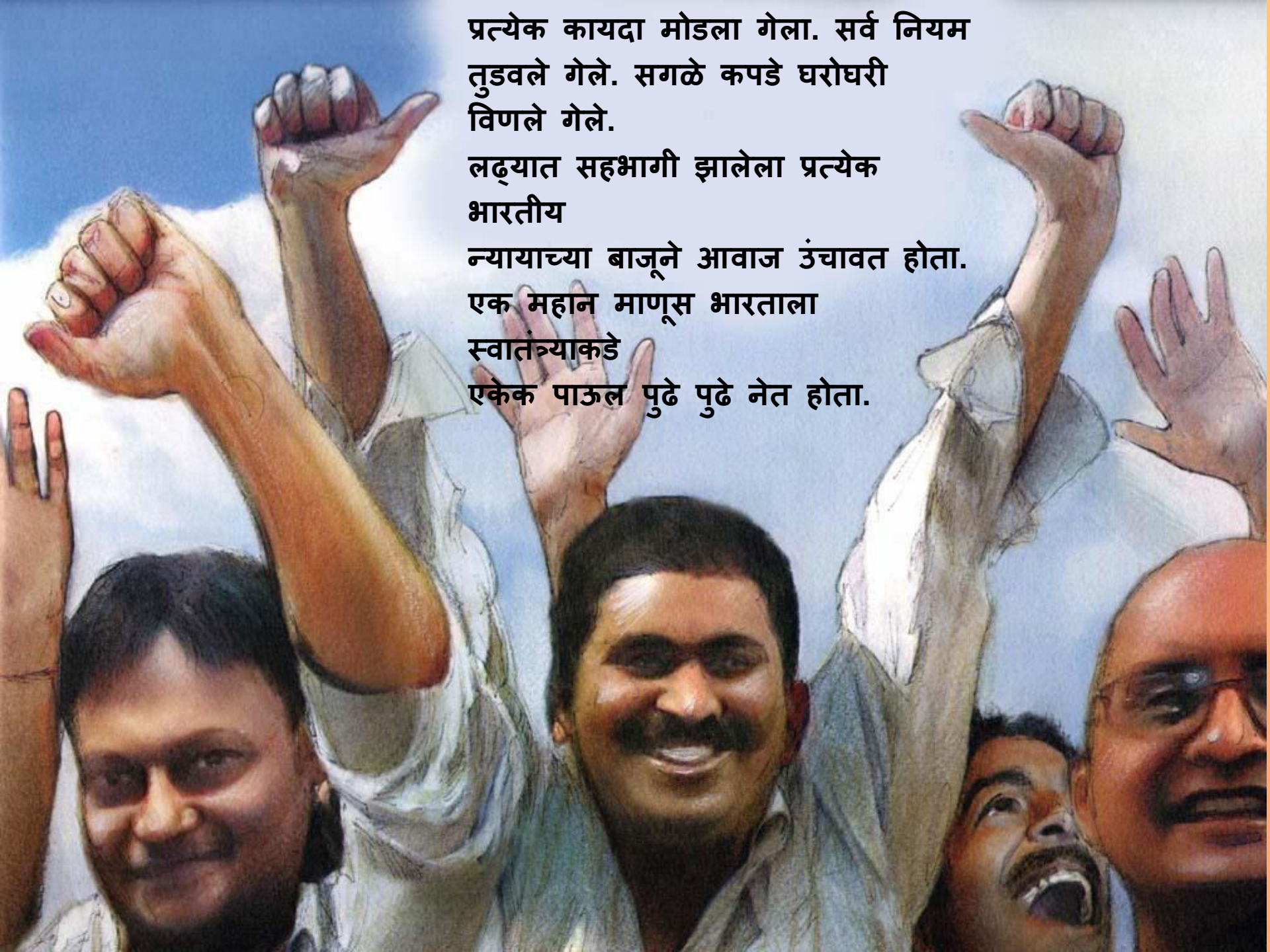
लढ्यात सहभागी झालेला प्रत्येक
भारतीय

न्यायाच्या बाजूने आवाज उंचावत होता.

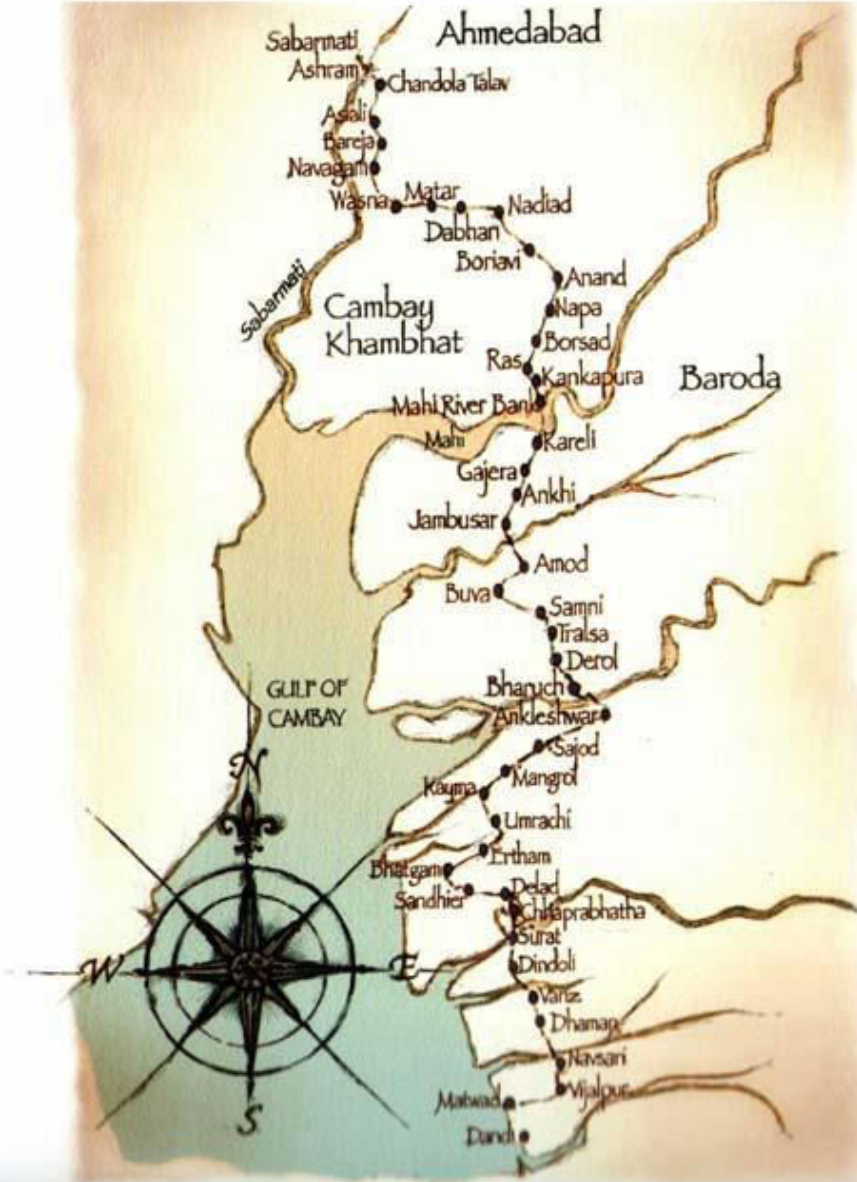
एक महान माणूस भारताला

स्वातंत्र्याकडे

एकेक पाऊल पुढे पुढे नेत होता.

दांडी यात्रेचा मार्ग

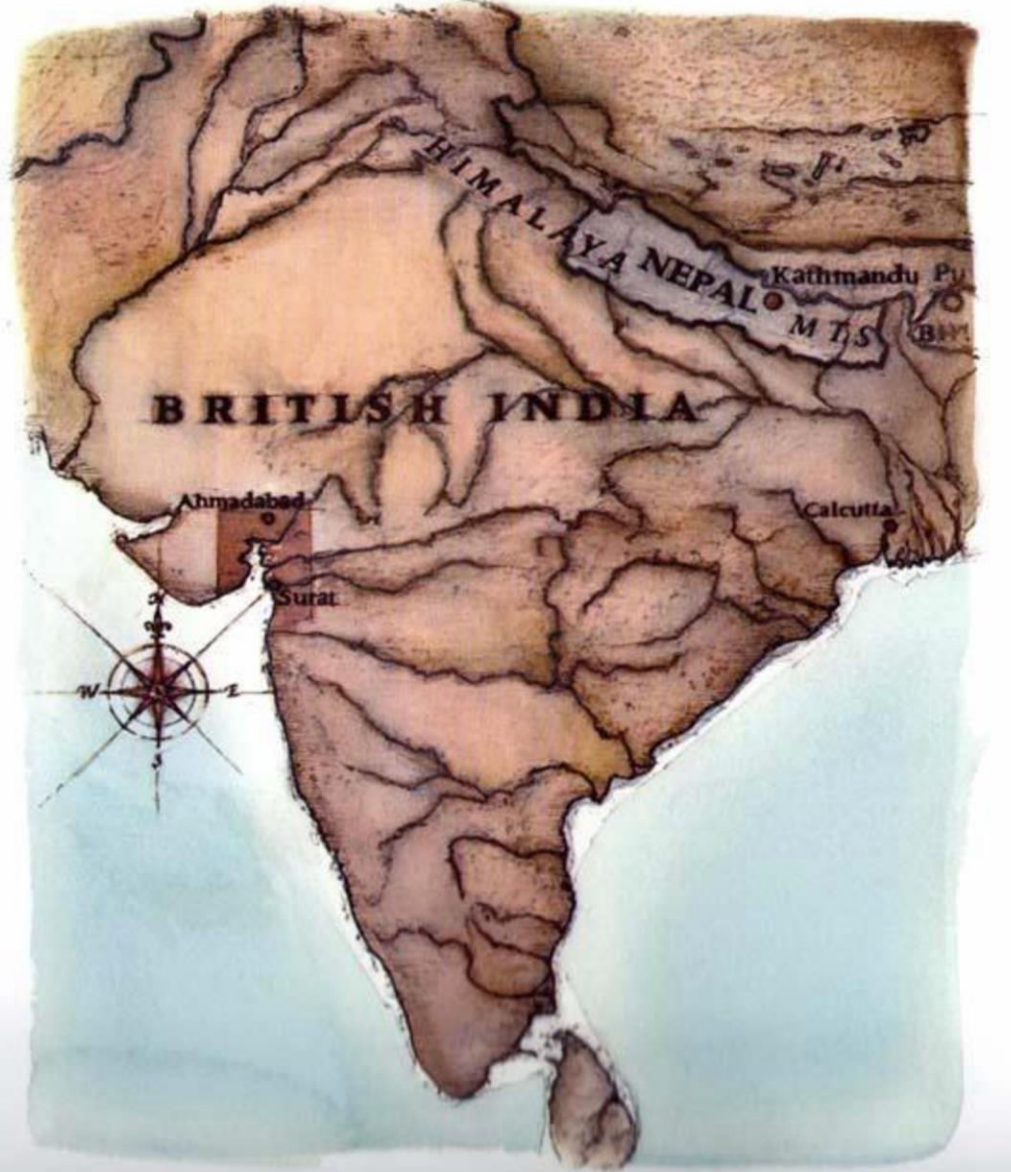
गांधीजी व मोर्चेकरी समुद्राजवळ पोचलेल्या दिवशी 'मी प्रामाणिकपणे व सत्याला स्मरण सांगू इच्छितो की अहिंसेच्या मार्गाने उद्दिष्ट पूर्ण करता येते व भारताने सर्व जगाला दाखवून दिले आहे,' असा संदेश गांधीजीने दिला. दुसऱ्या दिवशी 6 एप्रिल 1930 रोजी समुद्राच्या काठीवरील मूठभर मीठ घेत त्यांनी कायदाभंग केले.

गांधीजींचा संदेश जगभर पोचला. 24 दिवसाच्या या यात्रेला जगभर प्रसिद्धी मिळाली. भारतीयांना सुद्धा आकर्षित केले. हजारांनी सत्याग्रह चळवळीत भाग घेतला. मिठाचे कायदे मोडले. घरातच विणलेल्या कपड्यांची विक्री करू लागले. आणि भारतीय सरकार बनवण्यासाठी कार्य करू लागले.

ब्रिटिश भारत

पुढील 17 वर्षे गांधीजी व त्यांच्या सहकाऱ्यांनी शांततापूर्ण चळवळीतून ब्रिटिश राज्यकर्त्यांच्या विरोधात आवाज उठवला. एकमेकांचे द्वेष करणाऱ्या हिंदू व मुस्लिमांच्या ऐक्यासाठी गांधीजी प्रयत्न करत होते. अस्पृश्यांच्या हक्कांसाठी व त्यांना भारतीय सरकारमध्ये स्थान मिळावे यासाठी उपोषण केले.

1947मध्ये गांधीजींचे भारत स्वातंत्र्याचे स्वप्न साकार झाले. ब्रिटिशांच्या 200 वर्षांच्या कारभारातून भारत मुक्त झाला. गांधीजी व त्यांची अहिंसक मार्गाची चळवळ जगातील सर्व नेत्यांना स्फूर्ती देत राहिली.

माझी पुतणी राचेलला हे पुस्तक मी अर्पण करते. आणि पुस्तकासाठी सल्ला दिलेल्या गांधीजींचे तज्ञ नातू, राजमोहन गांधी यांचे आभार मानते.

अलैस बी मॅकिंगंटी

हे पुस्तक माझी पत्नी नोनी व मुलगी नीना यांना मी अर्पण करतो.

थॉमस गोंझालेझ

“भारताला स्वातंत्र्य मिळवून देणाऱ्या व सर्व जगाला स्फूर्ती देणाऱ्या
गांधीजींची अद्भुत कथा पुन्हा पुन्हा सांगत राहिल्यास असाही एक माणूस
होता याचे आजच्या विद्यार्थ्यांना आश्चर्य वाटल्या वाचून राहणार नाही.”

-राजमोहन गांधी, इतिनाय विद्यापीठाचे प्राध्यापक व महात्मा
गांधीजींचे नातू

